

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Висвітлено сутність фінансового забезпечення ревіталізації комунального господарства України, виявлено найважливіші чинники, що визначають сучасні тенденції фінансового забезпечення комунального господарства України; розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування комунального господарства України шляхом запровадження програмно-цільового планування.

Постановка проблеми. Сучасна структурна перебудова більшості галузей економіки України залежить від їх спроможності планувати власний розвиток, здатності знаходження відповідності між визначеними цілями та наявними фінансовими ресурсами. Разом з тим недостатність фінансових ресурсів, їх неефективне використання призводять до декларативного характеру розроблених цільових програм та планів державного, галузевого та регіонального рівнів. Яскравим прикладом такої галузі є комунальне господарство України, цілі і напрямки розвитку якої залишаються недостатньо фінансово забезпеченими протягом багатьох років її функціонування, що призводить до накопичення фінансових потреб галузі з метою забезпечення ефективного її функціонування та значним акумулюванням технічного та морального зносу її основних засобів.

У сучасній економічній літературі дефініція «ревіталізація» не набуло широкого розповсюдження. Разом з тим, виникає необхідність запровадження даної дефініції, оскільки з нашої точки зору, саме вона дозволить більш чітко охарактеризувати необхідні організаційні зміни, яких наразі потребує комунальне господарство.

Економічний зміст ревіталізації комунального господарства полягає не лише в комплексному відновленні його технічного, фінансового стану та якісних характеристик його функціонування, але і набуття ним безперервного процесу щодо своєчасного та безперебійного відновлення та розвитку відповідно до потреб споживачів комунальних послуг та передових світових технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам функціонування та розвитку комунального господарства України присвячені праці вітчизняних та закордонних вчених, проте лише у публікаціях небагатьох дослідників О.М. Білянського, В.П. Ніколаєва, Г.І. Онищука обґрунтовано необхідність системного підходу до реформування комунального господарства. При цьому у вітчизняній економічній літературі практично відсутні

комплексні дослідження процесів ревіталізації комунального господарства України.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності дослідження концептуальних засад фінансового забезпечення ревіталізації комунального господарства України та пошук шляхів підвищення ефективності її реалізації.

Викладення основного матеріалу дослідження. Комунальне господарство охоплює підприємства тепlopостачання, електропостачання, водопостачання та водовідведення, санітарної очистки території населених пунктів, їх благоустрою, озелененню та інженерного захисту, контори газового господарства, ритуального обслуговування, підприємства по ремонту комунальної техніки та ін. (рис.1).

За даними Державного комітету статистики в 2010 році 98% підприємств комунального господарства були збитковими. Так, станом на 1 січня 2010 року дебіторська та кредиторська заборгованість галузі становила відповідно 10,1 млрд. та 9,4 млрд. гривень. Збитки підприємств за підсумками роботи у 2009 році склали 1,6 млрд. гривень. В аварійному стані перебуває більше третини водопровідно-каналізаційних та теплових мереж, близько 30 відсотків теплових пунктів понад 20 відсотків мостів та шляхопроводів.

Потребує заміни 87 відсотків рухомого складу міського електричного транспорту, 70 відсотків автотранспорту, який використовується у сфері благоустрою, близько 40 відсотків насосного обладнання та котлів, понад 20 тисяч ліфтів тощо. Нестача власних і бюджетних фінансових ресурсів, їх неефективне розміщення, відсутність дієвого механізму залучення позабюджетних коштів не сприяють вирішенню завдань технічного переоснащення комунальних підприємств та розвитку комунальної інфраструктури.

Рис. 1 Склад комунального господарства України

Відсутність налагодженої ефективної співпраці з приватними інвесторами, міжнародними фінансовими установами та донорськими організаціями, брак інвестиційно-привабливого клімату підкреслює необхідність розробки і впровадження дієвих комплексних підходів до розвитку комунального господарства. Ефективність впровадження

інноваційно-технологічних проектів розвитку комунального господарства має безпосередньо впливати на фінансовий результат її діяльності в цілому. Аналіз розвитку комунального господарства здійснено на матеріалах Чернігівської області, тенденції функціонування якого характерні для комунального господарства країни в цілому, таблиця 1.

Таблиця 1

Динаміка показників фінансово-економічного розвитку комунального господарства Чернігівської області за 2007-2010 р.*

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Доходи підприємств від надання послуг (млн. грн.)	352,2	423,2	501,3	575,7
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	122,7	142,3	163,4
Рівень оплати населенням жилого-комунальних послуг (%)	97,3	97,9	94,9	97,2
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	100,6	97,5	99,8
Фінансовий результат діяльності (млн.грн.)	-34,1	-10,6	-63,2	-78,0
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	31,1	185,3	228,7
Відпущено холодної води споживачам (млн.м3)	29,5	28,9	27,4	27,2
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	97,9	92,9	92,2
Відведено стічних вод (млн.м3)	27,8	26,5	23,9	23,0
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	95,3	85,9	82,7
Відпущено теплової енергії (тис.Гкал)	879,1	860,3	859,7	919,9
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	97,9	97,8	104,6
Обсяг дебіторської заборгованості (млн.грн.)	73,3	81,9	114,0	119,0
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	111,7	155,5	162,3
Обсяг кредиторської заборгованості (млн.грн.)	97,2	110,5	156,7	229,0
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	113,7	161,2	235,6
Протяжність теплових мереж (км)	374,7	375,2	377,6	378,8
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	100,1	100,8	101,1
Протяжність теплових мереж, що знаходяться в аварійному стані, (км)	116,4	117,2	116,0	111,5
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	100,7	99,6	95,8
Втрати теплової енергії в мережах (%)	14,1	13,8	13,8	11,4
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	97,9	97,9	80,8
Протяжність водопровідних мереж (км)	1754,3	1754,3	1754,3	1777,5
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	100,0	100,0	101,3
Протяжність водопровідних мереж, що знаходяться в аварійному стані, (км)	678,6	673,6	664,9	702,7
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	99,3	98,0	103,5
Втрати питної води у зовнішніх водопровідних мережах (%)	23,7	24,2	24,2	25,5
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	102,1	102,1	107,6
Обсяги капітальних вкладень на виконання заходів з технічного переоснащення (млн.грн.)	120,4	125,4	155,7	122,5
Темп росту до 2007 р. (%)	100,0	104,1	129,3	101,7

* - за даними Чернігівського обласного управління статистики

Протягом 2007-2010 років підприємства галузі збільшили обсяги доходів підприємств від надання послуг на 223,5 млн. грн., а темп росту становить 163,4 %. Разом з тим таке зростання переважно було наслідком збільшення вартості комунальних послуг, оскільки фактичні обсяги їх споживання суттєво не збільшились, а по деяких видах послуг навпаки зменшились. Так, протягом 2007-2010 років відбулось зростання відпущених обсягів теплової енергії на 104,6%, що в абсолютному вираженні становить 40,8 тис. Гкал. Обсяги споживання холодної води та відведення стічних вод протягом аналізованого періоду зазнали зменшення на 7,8% та 17,3% відповідно, що в першу чергу пов'язано з скороченням кількості суб'єктів господарювання, що функціонують на території регіону.

Протягом 2007-2010 років на підприємствах комунального господарства регіону відбулось значне зростання обсягів дебіторської та кредиторської заборгованості, що є свідченням наявності порушень платіжної дисципліни. Обсяг дебіторської заборгованості протягом 2007-2010 років збільшився на - 45,7 млн. грн., а її темп росту в порівнянні з 2007 роком становить - 162,3%. Найбільша питома вага у структурі дебіторської заборгованості в 2010 році - це борги населення - **60,5%** (72,0 млн. грн.), борги комерційних споживачів - **14,6%** (17,3 млн. грн.) і борги за виконані роботи з благоустрою та капітального ремонту житла - **12,6%** (15,0 млн. грн.).

Зростання кредиторської заборгованості відбувається випереджуваними темпами в порівнянні з дебіторською заборгованістю - 235,6% в 2010 році в порівнянні з 2007 роком. Абсолютне зростання обсягу кредиторської заборгованості становить - 131,8 млн. грн., що майже втричі перевищує абсолютне зростання дебіторської заборгованості в порівняному періоді та підтверджує недостатність фінансового забезпечення підприємств галузі. Найбільший обсяг кредиторської заборгованості мають підприємства комунальної теплоенергетики - 198,0 млн. грн., який у порівнянні з 2009 роком збільшився на - 61,6 млн. грн., або на 67,7 %.

Наявність та стан комунальних мереж є необхідною складовою та запорукою ефективності функціонування суб'єктів господарювання комунального господарства на сучасному етапі. Так, питома вага теплових мереж, що знаходяться в аварійному стані протягом 2007 - 2010 років коливається в межах 30 %, що спричиняє наявність значних втрат теплової енергії. Так, середній рівень втрат теплової енергії протягом 2007 -2010 років становить 13,27%, що спричиняє зростання вартості даного виду послуг.

Протяжність аварійних водопровідних мереж протягом аналізованого періоду зростає з 678,6 км (38,7%) в 2007 році до 702,7 км (39,5%) в 2010 році, що свідчить про недостатню ефективність політики щодо їх відновлення, а також погіршення якості комунальних послуг. Підтвердженням цього є постійно зростаючий відсоток втрати питної води у зовнішніх мережах з 23,7% в 2007 році до 25,5% в 2010 році, що прямо впливає на зростання вартості даного виду послуг.

Обсяг капітальних вкладень на виконання заходів з технічного переоснащення суб'єктів господарювання комунального господарства протягом 2007-2010 років суттєво не змінився. Так абсолютне зростання обсягу капітальних вкладень становить 2,1 млн.грн., а темп росту 101,7%. Зростання обсягу капітальних вкладень на виконання заходів з технічного переоснащення суб'єктів господарювання комунального господарства протягом чотирьох років на 101,7 % нівелюється інфляційними процесами що відбувається в економіці країни, і свідчить про зменшення їх реальної вартості.

Підтвердженням неефективності політики здійснення капітальних вкладень та необхідністю її вдосконалення є постійно наростаючі обсяги збитковості суб'єктів господарювання комунального господарства регіону з 34,1 млн. грн. в 2007 році до 78,0 млн. грн. в 2010 році.

На даний час комунальне господарство є одним з найбільш енергоємних господарств країни, що призводить до наявності прямої залежності цінової політики суб'єктів господарювання в галузі від вартості

енергоресурсів. Саме тому, важливою складовою підвищення ефективності функціонування суб'єктів господарювання комунального господарства є впровадження енергозберігаючих технологій з метою призупинення стрімкого росту вартості комунальних послуг та підвищення їх якості, таблиця 2.

В результаті реалізації заходів, щодо підвищення енергоефективності комунального господарства Чернігівської області на 01.01.2011 було реалізовано 57 проектів в тому числі: 24 в тепловому господарстві, 24 в водопровідно-каналізаційному, 2 в міському електротранспорті та 7 проектів у напрямку санітарної очистки і благоустрою, зовнішнього освітлення, квітництва, промислового виробництва. Загальний обсяг фінансування проектів відновлення енергоефективності комунального господарства на 01.01.2011 р. становить 37 702,7 тис. грн. Фінансове забезпечення проектів здійснювалось за рахунок чотирьох джерел: коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, кредитів, грантів та позик, а також за рахунок власних коштів суб'єктів господарювання комунального господарства.

Таблиця 2

Реалізовані проекти підвищення енергоефективності комунального господарства Чернігівської області на 01.01.2011 року *

Вартість заходу, млн. грн	Обсяг економії ПЕР, т умов. палив	Джерела та обсяги фінансування, млн. грн.				Розрахунковий економічний ефект від впровадження заходу, млн грн	Термін окупності заходу, років
		Державний бюджет України	Місцеві бюджети	Кредити, гранти, позики, тощо.	Власні кошти		
Теплове господарство							
12,169	6081,474	1,035	0,33	-	10,8355	6,908	1,8
Водопровідно-каналізаційне господарство							
24,179	830,149	1,1018	0,2945	1,998	20,7847	2,607	9,3
Міський електротранспорт							
0,3377	2,052	-	-	-	0,3377	0,0014	-
Санітарна очистка і благоустрій, зовнішнє освітлення, квітництво, промислове виробництво							
1,017	158,327	-	1,017	-	-	0,2453	4,1
Всього	37,7027	7072,00	2,1368	1,6415	1,998	31,9579	9,7617

*За даними Чернігівського обласного управління житлово-комунального господарства України

Найбільшу питому вагу в структурі джерел фінансового забезпечення програми відновлення енергоефективності займають власні кошти підприємств – 84,76 %, що в абсолютному вираженні становить – 31 957,9 тис. грн. Питома вага коштів державного та місцевих бюджетів становить - 5,66 % та 4,35 % відповідно. Використання кредитних фінансових ресурсів здійснювалось лише на підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства, а їх незначна питома вага (5,3%) пояснюється значною вартістю даного джерела фінансових ресурсів. Найбільшої ефективності реалізації проектів підвищення енергоефективності комунального господарства зазнає теплове господарство та водопровідно-каналізаційне господарство, обсяг економії умовного палива на яких становить 6081,474 та 830,149 тон умовного палива.

Середній термін окупності проектів реалізованих проектів становить 1,8 та 9,3 роки у тепловому та водопровідно-каналізаційному господарствах відповідно. Разом з тим, реалізовані проекти носять локальний регіональний характер і суттєво не впливають на ефективність функціонування комунального господарства регіону в цілому та якість комунальних послуг. Проведений аналіз динаміки фінансового забезпечення програми енергоефективності Чернігівської області за 2011-2015

роки, яка включає і комунальне господарство (табл. 3), засвідчив про поступове скорочення обсягів фінансового забезпечення програми, щодо впровадження енергозберігаючих технологій з 124908,6 тис. грн. в 2010 році до 97328,8 в 2015 році., а темп скорочення становитиме 22,1%.

В структурі джерел фінансового забезпечення найбільшу питому вагу становлять кошти Державного бюджету України та власні кошти підприємств комунального господарства. Разом з тим, на фоні зростаючої збитковості галузі, викликає певний сумнів доцільність скорочення обсягів фінансового забезпечення програми енергоефективності розвитку комунального господарства регіону та можливість спрямування суб'єктами господарювання комунального господарства значних обсягів власних коштів на її реалізацію. Сукупність проаналізованих процесів та показників, що характеризують ефективність функціонування комунального господарства Чернігівської області притаманні комунальному господарству України в цілому, що вимагає пошуку нових методів та підходів до його розвитку. Саме таким методом, що дозволить вплинути на ефективність функціонування комунального господарства та створить передумови для підвищення якості комунальних послуг є його ревіталізація. Схематичне відображення процесу ревіталізації комунального господарства України наведено на рис.2

Таблиця 3

Динаміка фінансового забезпечення програми енергоефективності Чернігівської області за 2009-2015 роки (тис.грн)*

Обсяг коштів, які залучаються на виконання програми	Етапи виконання програми					Всього витрат
	II					
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	
Обсяг ресурсів всього, в тому числі:	124908,6	162653,9	108933,6	119282,5	97328,8	1000912,1
обласний бюджет	5200,0	5200,0	5200,0	5200,0	5200,0	36406,7
державний бюджет	54609,7	75475,1	49183,7	58080,3	43527,3	492036,1
місцеві бюджети (сіл, селищ, міст)	12694,5	17904,9	8810,3	13073,4	15915,4	92734,7
власні кошти підприємств	24764,3	37037,0	24169,8	34672,0	23846,7	243956,7
Кредити, позики, гранди тощо)	27640,1	27036,9	21569,8	8256,8	8839,4	135777,9

*За даними Чернігівського обласного управління житлово-комунального господарства України

Метою впровадження процесів ревіталізації комунального господарства України є комплексне відновлення його фінансово-майнового стану, шляхом

реалізації на постійній основі комплексу заходів, щодо забезпечення його розширеного відтворення відповідно до потреб споживачів та сучасних світових технологій.

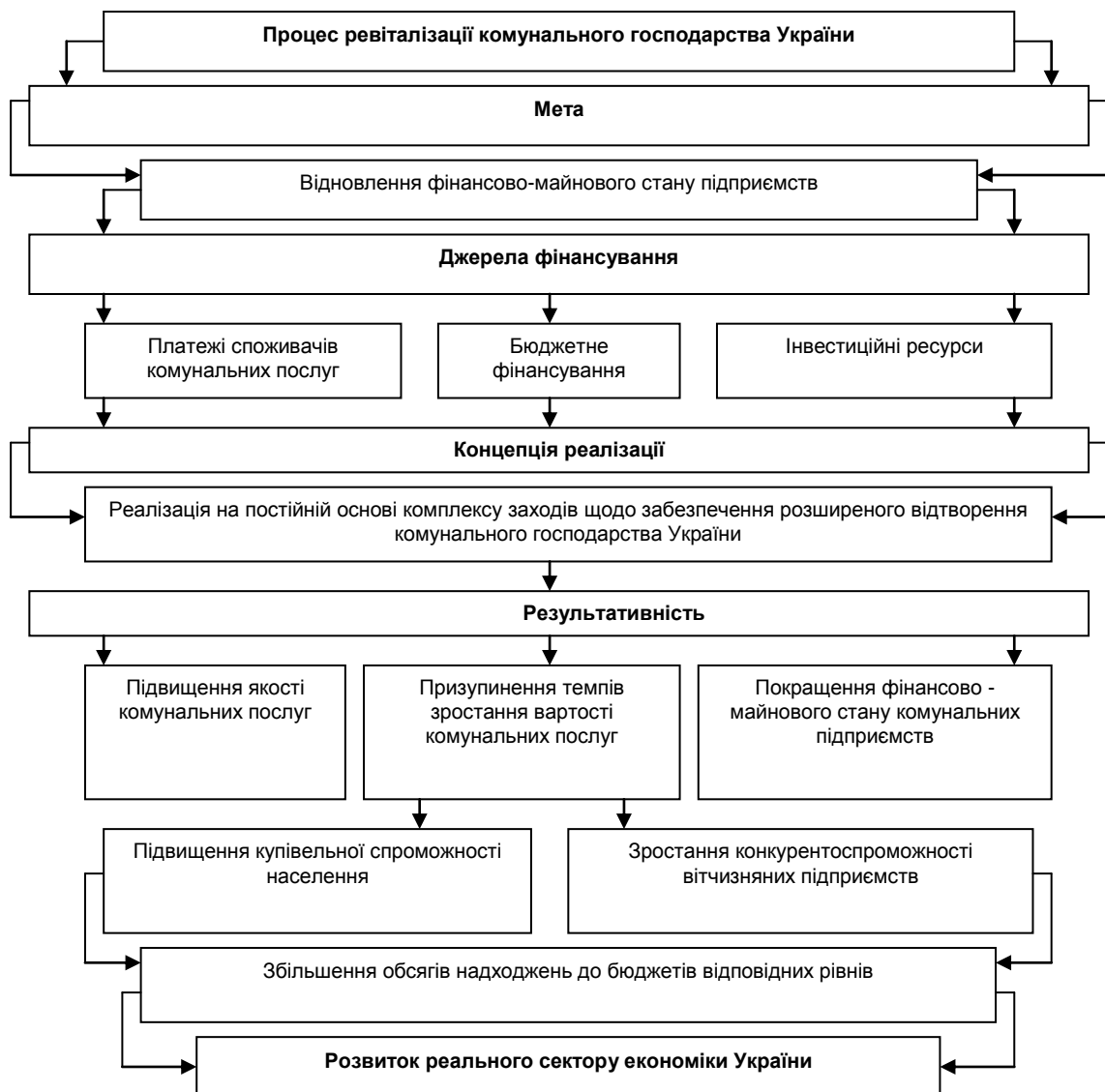

Рис.2 Процес ревіталізації комунального господарства України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Практична реалізація процесу ревіталізації комунального господарства України ускладнюється відсутністю достатніх обсягів її фінансового забезпечення. Це спонукає до пошуку додаткових джерел фінансування комунального господарства (інвестиційні ресурси), або збільшення навантаження на вже існуючі (бюджетне фінансування, платежі споживачів комунальних послуг).

Залучення інвестиційних ресурсів в комунальне господарство України є дуже складним та багатограним процесом який, на нашу думку, може бути реалізований лише шляхом впровадження концесійних відносин або розвитку приватно-державного партнерства.

Запровадження процесів ревіталізації в комунальному господарстві дозволить не лише вплинути на відновлення фінансово-майнового стану комунального господарства України, але і дозволить призупинити темпи зростання вартості комунальних послуг шляхом реалізації комплексу заходів по енергозбереженню. Таким чином, це дозволить підвищити фінансову спроможність населення та

конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, що в свою чергу позитивно вплине на розвиток реального сектору економіки України.

Список використаної літератури

1. Білянський Олександр Максимович. Організаційно-фінансовий механізм розвитку житлово-комунального господарства : дис. канд. екон. наук : 08.10.01 / Білянський Олександр Максимович / Харківська національна академія міського господарства. – Х., 2006. – 189 арк. – (Бібліогр. : арк. 138–154).

2. Ніколаєв В. П. Модернізація і реформування житлово-комунального господарства в системі стратегічного планування розвитку міст / В. П. Ніколаєв, Ю. Я. Антонюк // Шляхи впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в українських містах ; за заг. ред. О.І. Соскіна. – К. : Інститут трансформації суспільства, 2008. – 64 с.

3. Онищук Г. І. Тарифна політика і ціноутворення в водопровідно-каналізаційному господарстві: навчальний посібник для слухачів перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів / Г. І. Онищук, М. В. Руль. – Київ, 2000. – 125 с.

Забаштанський Максим Миколайович - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Чернігівського державного інституту економіки і управління.

Наукові інтереси:

- фінансове забезпечення галузей економіки;
- державно-приватне партнерство та механізм концесійних відносин.

Телефон (050) 444 89 50
Email - mazani08@mail.ru

Висвітлено сутність фінансового забезпечення ревіталізації комунального господарства України, виявлено найважливіші чинники, що визначають сучасні тенденції фінансового забезпечення комунального господарства України; розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування комунального господарства України шляхом запровадження програмно-цільового планування.

Essence of the financial providing of revitalization of communal economy of Ukraine is reflected, found out major factors which determine the modern tendencies of the financial providing of communal economy of Ukraine; suggestions are developed in relation to the increase of efficiency of functioning of communal economy of Ukraine by introduction programmatic having a special purpose planning.

Отражена сущность финансового обеспечения ревитализации коммунального хозяйства Украины, определены важнейшие факторы, которые определяют современные тенденции финансового обеспечения коммунального хозяйства Украины; разработаны предложения относительно повышения эффективности функционирования коммунального хозяйства Украины путем внедрения программно целевого планирование.